

Xipri Arbelbidek aurten 89 urte beteko ditu. Heletan jaioa, apeza eta euskaltzalea. Iparraldean aski ezaguna, eta baita Hegoaldean ere, euskalgintzaren munduan begi bat mugaz bestalde bota dutenen artean, Arbelbidek euskaltzaletasuna eta abertzaletasuna modu 'nazionallean' garatu nahi izan baitu. Haurra zela, naziak ikusi zituen jaioterrian, Miarritze bondardatua ezagutu zuen, Aljeriako gerlan aritu zen bortxaz bi urtez eta han berak aljeriarrekin bat egin. Aljeriako gerlan beste gerla bat ere jokatu zen, eta han hainbat euskaldunen artean «sortu eta harrotu zen» frantses nazionalismoaren lekuko izan da. Euskal Herrira bueltan, eliza eta euskara eta euskalduntasuna izan ditu bere bizitzako ardatz nagusiak gaur arte. Lehenari, azken hamarkadetan, gainbehera ezagutu dio, eta, bigarrenari, inarrostea, abertzaletasunari esker, bere hitzetan. Gure Irratiaren sortzaile da, eta hasieratik bertatik euskara hutsezko irratia defendatu izan du, baita abertzale zenbaiten aurrean ere, elebiduna egitea 'normalagoa' zenez. Euskararekin erradikala izatea defendatu eta praktikatu du beti. Badu zeresanik Ipar Euskal Herriko mugimendu kooperatiboaz, laborantzaz, ekologi-az, etxebizitzaren arazoaz, Euskal Hirigune Elkargoaz eta bestez, bizitza luze baten talaiatik Euskal Herrian gertatutako aldaketak eta berrikuntzak harilkatu ahala. Kazetari eta idazle, artikulu, biografia, irratsaio eta liburu andana jarri du plazan. Jose Luis Aizpuru Euskal Irratietako kideak jaso dio bere historia bizia Arbelbideri, eta tartean pasadizo ugari sartu, kazetariaren ñabarduraz eta bizitasunaz kontatuak. *Historia bizia* ataleko hogeita seigarren testigantza.

Bizkaiko auzo-ikastoletan xx. mendearen lehen herenean aritutako eta erabat ahaztutako maistren izatea eta horiek egindako lana dakarkigu Karmele Artetxe historialariak. 1919tik 1936ra arte jardun zuen ikasiak, euskaraz alfabetatuak eta pedagogikoki aurrerakoiak izan ziren maistra talde profesional horrek. Egin zuten ekarpena aurrendaria izan zen. Eta, horregatik ziurrenera, frankismoaren errepresioa bereziki eta berariaz sufritu zuten. Bizkaian 84 maistrek izan zuten gerra kontseilua, eta horietatik laurden bat auzo-ikastoletakoak ziren. Artetxek hipotesia botatzen du: frankismoak interes berezia izan zuela ordura arte autonomoki kudeatu-

tako eskola sare hori –halako euskaltzaletasuna zeriona eta pedagogia progresista jarraitzen zuena– eta bertan aritutako maistrak zapaltzeko. Desagerpenera kondenatuak izan ziren maistra horiek guztiak 36ko gerraren ondotik, eta, ondorioz, historiografiak, baita egungoak ere, eta euskal hezkuntzak erabat ahaztu ditu. Eta baztertu. Ezabatze bikoitza. Hori ere *historia bizia* da, argira ekarri beharreakoa, ezinbestean, postumoki bada ere.

Egunen gurpilean atalak apopilo berria hartu du: Joanes Igeregi. Auzi ekologikoa eta euskararen biziberritzea ditu, besteak beste, bere bi pentsamendu eremu, eta biak lotuta, gainera. Ikuspuntu berria bezain beharrezkoa. Aurrean dugun erronkaren handia ikusita, JAKINEN monografia bereziarekin ireki genion atea 2021ean krisi ekologikoaren gaiari, eta horregatik egin nahi diogu tartea zenbakiro. Horrela, Igeregi Maialen Akizuren etxekide da. Lehen ekologiaz eta bigarrena kulturaz ari dira, baina, oro har, bizi gaituen egungo munduaz biak, bere kontraesanez eta auziez, euskaldun izatearen betaurrekoak janztea ahaztu gabe.